

🌀 **שם המחקר:** תפיסות חינוכיות של מנהלי בתי ספר, מפקחים ומובילי מדיניות חינוכית בנוגע לשילוב בוגרים

עם מוגבלות שכלית בעבודה במסגרות חינוכיות

🌀 **שנה:** 2021

🌀 **סוג:** מחקר

🌀 **מס' קטלוגי:** 890-59-2018

🌀 **שם החוקר:** ד"ר היידי פלביאן

🌀 **רשות המחקר:** המחלקה לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית אחוה

תקציר מנהלים

תעסוקה של בוגרים עם צרכים מיוחדים בכלל, ושל בוגרים עם מוגבלות שכלית התפתחותית (מש"ה) בפרט, מהווה אתגר חברתי לו שותפים אנשי מקצוע, משפחות, מעסיקים ואזרחים בחברה כולה. בעוד שחוק שוויון הזכויות לאנשים עם מוגבלות בישראל, התשנ"ח 1988, מתיר לאנשים עם מוגבלות לעסוק בכל תחום שהם מעוניינים, ובתנאי שיש להם את הכישורים המתאימים לכך, רק בשנים האחרונות חלה התעוררות חברתית שמקדמת את יישום החוק. יתרה מכך, תהליך השתלבותם של בוגרים עם צרכים מיוחדים בתעסוקה אינו אחיד ומובנה עבור כלל בוגרים אלה. בעוד שבוגרים עם לקויות למידה או לקויות יכולים לבחור כל מקצוע בו ירצו לעסוק, ויש אף מורים עם לקויות למידה שמשולבים במערך ההוראה, ככל שלקויות של האדם מורכבת יותר ההחלטה במה יעסוק כבוגר מתבצעת בעיקרה ע"י בני משפחתו ואנשי מקצוע נוספים (Siperstein, et al., 2013). כך לדוגמא, האפשרות לשלב בוגרים עם מש"ה במערך ההוראה והחינוך בישראל לא מוצגת להם כלל, למרות שהמודל ההומניסטי להשתלבות (Reiter, 2008) מבוסס על בדיקת רצונותיו של הבוגר עם הצרכים המיוחדים על מנת לשלבו בתעסוקה המועדפת עליו. יתרה מכך, לא נמצא מידע רלוונטי שיאפשר הבנה האם במערכת החינוך בישראל קיימים התנאים המתאימים לשילובם של בוגרים אלה במערך החינוך, מידע שחשוב לברר קודם למתן אפשרות הבחירה בתעסוקה במסגרת זו.

מחקר זה פותח על מנת לברר את הסיבות שהובילו לכך, שלמרות שהבוגרים עם מש"ה התחנכו במהלך כל שנות לימודיהם במערכת החינוך בישראל, הם אינם משתלבים במערכת זו כעובדים מן המניין, בהתאם ליכולותיהם המגוונות. שלוש שאלות עיקריות היוו בסיס למחקר זה: (1) מהי עמדתם של מובילי יישום מדיניות השילוב בישראל בנוגע לשילוב בוגרים עם מש"ה כעובדים במערכת החינוך?; (2) אילו אתגרים עומדים בדרכם של מובילי יישום המדיניות לשילוב בישראל בבואם לשלב בוגרים עם מש"ה במערכת החינוך?; (3) באילו דרכים יש לקדם, לדעתם של מובילי יישום המדיניות לשילוב בישראל, את הליך השילוב של בוגרים עם מש"ה במערכת החינוך? כבר לאחר ביצוע הראיונות הראשונים הוגדרה מטרה נוספת למחקר זה, והיא להעלות בקרב משתתפי המחקר ואנשי חינוך נוספים את המודעות לאפשרויות השילוב של הבוגרים עם מש"ה במערכת החינוך.

במהלך המחקר הנוכחי השתתפו 75 אנשי חינוך ומובילי יישום מדיניות השילוב בישראל (מהם 69 נשים ו-6 גברים), מהם 15 מנהלי בתי ספר, 15 מתכשרים לניהול בבתי ספר, 15 עובדים סוציאליים המלווים בעבודתם בוגרים עם מש"ה, 15 מנהלים בעמותות או מנהלי הוסטלים לבוגרים עם מש"ה ו-15 מנהלי אגפי חינוך משובים שונים בישראל. ראיונות אינדיבידואלים מובנים למחצה היוו את הבסיס לאיסוף הנתונים, כשבכל ראיון נכחו

המשתתף ושתי עוזרות מחקר (אחת הובילה את הריאיון בעוד שהשנייה הייתה אחראית על הפן הלוגיסטי של תיעוד הריאיון). צוות המראיינות כלל שמונה עוזרות מחקר שכולן השתתפו בשתי סדנאות ממוקדות להבנת תפקיד המראיין במחקר, ודרכים להובלת ריאיון עומק מובנה למחצה. בנוסף להשתתפותן בסדנאות, עוזרות המחקר למדו לעומק את סוגיית הבוגרים עם מש"ה, ועל בסיס ידע זה ניסחו בשיתוף עם החוקרת הראשית את השאלות לריאיונות. לאחר שנוסחו השאלות, בוצעו סימולציות של ריאיונות עם ארבעה מומחים במתודולוגיה איכותנית בתחום החינוך המיוחד, ובעקבות המשוב נוסחו השאלות הסופיות. בכל הריאיונות נכללו שאלות דומות בתוך התאמתן לתחום המקצוע של המראיין. בסך הכול נכללו בכל ריאיון כעשרים שאלות בנושאים: תחום העיסוק של המראיין, תפיסותיו בנוגע למשמעות הלקות מש"ה, הסוגיות שילוב וחוק הנגישות, עמדות המראיין בנוגע לחסמים המקשים לשלב בוגרים עם מש"ה בשוק העבודה בכלל ובמערכת החינוך בפרט. בסיום כל ריאיון, כל אחת מעוזרות המחקר תמללה את הריאיון בנפרד, ולאחר מכן הותאמו התמלולים ואוחדו לאחד. את תמלול הריאיון ניתחו שתי עוזרות מחקר אחרות, החוקרת הראשית וחוקר ניטרלי נוסף. לאחר מכן בוצע הליך השוואה ואימות בין הניתוחים לצורך סיכום ניתוח של כל ריאיון. בנוסף, לכל משתתפי המחקר הוצע לקרא את תמלול הריאיון בו השתתפו על מנת להעיר או לשנות את תשובותיהם, אך אף אחד לא היה מעוניין בכך.

ניתוח הריאיונות בוצע בהתאם לעקרונות המתודולוגיה האיכותנית, בארבע שלבים: (א) שני חוקרים ניתחו כל תמלול ניתוח תוכן על פי הקטגוריות העיקריות שעלו מהשאלות שנשאלו בריאיונות; (ב) כל התמלולים מיונו בהתאם לתחום העיסוק של המראיין, 15 בכל קבוצה, ושני חוקרים ניתחו, בנפרד זה מזה, 15 מהתמלולים; (ג) שני חוקרים אחרים ניתחו את אותם 15 ריאיונות, בדקו את ההלימה בין הניתוחים השונים ויצרו קטגוריות משותפות; (ד) שני חוקרים ניתחו את כלל הריאיונות ויצרו ניתוח רחב של כל 75 התמלולים; (ד) לכל שאלה הוגדר מחוון מדורג (1–5) כדי שיהיה אפשר לכמת את הנתונים בהמשך. עם סיום ניתוח הנתונים בבדיקת שכיחות הופעתם של התבחינים שהוגדרו בכל קבוצת משתתפים (לפי תחום עיסוקם) ושכיחותם בקרב כלל 75 המשתתפים, מוקדו שמונה תחומי תוכן עיקריים שאפשרו את ארגון הידע והבניית בסיס ידע חדש בהקשר לקידום שילובם של בוגרים עם מש"ה במערכת החינוך בישראל. שמונה התחומים הם: (1) מידת ההיכרות של המראיינים עם ילדים או בוגרים עם מש"ה; (2) תפיסת מטרות השילוב של תלמידים עם מש"ה במערכת החינוך בישראל; (3) עמדות המשתתפים כלפי שילוב בוגרים עם מש"ה במערכת החינוך; (4) הבנת יתרונות השילוב של בוגרים עם מש"ה במערכת החינוך; (5) הבנת חסרונות השילוב של בוגרים עם מש"ה במערכת החינוך; (6) בחירת תפקידים במערכת החינוך לצורך שילוב תעסוקתי של בוגרים עם מש"ה; (7) התנאים הדרושים לשילוב בוגרים עם מש"ה במערכת החינוך; (8) גורמים מרכזיים בקביעת שילובם של בוגרים עם מש"ה במערכת החינוך.

אחת הסוגיות המשמעותיות שעלתה במהלך הריאיונות באה לידי ביטוי בחוסר מודעותם של המשתתפים לאפשרות לשלב בוגרים עם מש"ה במערכת החינוך. כיצד ניתן לצפות לשלב אוכלוסייה זו במסגרת בה לא מודעים לאפשרות זו? מתוך ממצאי מחקר זה עולה כי חוסר המודעות לאפשרויות שילוב של בוגרים עם מש"ה במערכת החינוך נובע בעיקרו מהיכרות בסיסית בלבד של הגדרת הלקות בד בבד עם חוסר היכרות מעמיקה עם משמעותה ומגוון היכולות של בוגרים אלה לעבוד ולתרום לסביבתם. עם זאת, כל המשתתפים הדגישו כי הדיון בסוגיה במהלך הריאיונות מחזקת את תפיסתם שיש לשלב בוגרים עם מש"ה במערכת החינוך, אך יש למצא את הדרכים המתאימות בליווי צוות מתאים ותקציב שיאפשר את השילוב המיטבי עבור כולם. ההבנה כי הכרת הלקות ומאפייניה תתרום משמעותית לקידום השתלבותם של בוגרים עם מש"ה במערכת החינוך, הובילה למסקנה כי יש

לדאוג להזדמנויות בהן יתקיים שיח גלוי בין מובילי מדיניות השילוב בבתי הספר לבין האמונים על שילובם של הבוגרים בחברה, בנוגע לאתגרים וליתרונות של ביצוע תהליכי השתלבות אלה. משתתפי המחקר הציגו מגוון יתרונות, אתגרים וחסרונות הקשורים לשילוב בוגרים עם מש"ה במערכת החינוך. מצד אחד התייחסו המשתתפים לחשיבות פיתוח חברה מכילה, אמפתית וערכית שתעזור לבוגרים אלה בפיתוח תחושת המסוגלות להשתלב ולתרום, אך בה בעת גם הדגישו כי קיים חשש שאם התהליך לא יתבצע נכון, הבוגרים עצמם יפגעו. מכאן, עולה שוב החשיבות בשיתוף הפעולה בין הגורמים השונים על מנת להכין את הבוגרים ואת סביבת לפני ביצוע ההשתלבות. הכנה זו צריכה לכלול את מיפוי יכולות הבוגרים עצמם ומתן אפשרויות תואמות להם, הכנה מתאימה של הקהילה המשלבת על מנת למנוע התנגדויות שמבוססות סטיגמות וחוסר ידע, ובעיקר תכנון ליווי מקצועי לאורך זמן לכלל השותפים. לסיכום, חשוב להדגיש כי כל המשתתפים תמכו בשילוב בוגרים עם מש"ה במערכת החינוך בישראל. ממצא זה מעלה שהדלת פתוחה לבוגרים אלה. אף על פי כן, הדרך ליצור הזדמנויות לבוגרים עם מש"ה ארוכה, ויש להקנות לסגלי החינוך ולקהילה ידע עדכני בנוגע ללקות, לתכנן תוכניות הכשרה מותאמות להם, לאתר תפקידים מותאמים ולשקול כיצד ללוות את כל השותפים בתהליכי השתלבותם של הבוגרים עם מש"ה בחברה בכלל ובמערכת החינוך בפרט; ליווי שיתרונות למשתלבים ולמשלבים כאחד.

- [למחקר המלא באתר הקרן](#)
- [למאגר מחקרי קרן שלם](#)
- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)